

nje istočnoga i svakoga grijeha, a onda i nijekanje milosti i otkupljenja.

Eshatologija (169-187.) je tema kojom naš autor završava svoja promišljanja o katolicizmu. Nakana mu je tim redcima osvjetliti važnost eshatološke dimenzije katolicizma te eshatologiju ponovno vratiti u teologiju, duhovnost i pastoral. Eshatologija je iščezla iz svijesti katolicizma zbog nametnutoga razumijevanja smrti koja je u društvu postala tabu-tema. Prestankom govora o smrti te kidanjem veze između smrti i grijeha i posljedica istočnoga grijeha pakao i čistište više se ne uzimaju u obzir kao ozbiljne stvarnosti. Koliko je važna eshatološka dimenzija katolicizma pokazuje i to da se, kako drži naš autor, bez nje katolicizam pretvara u uslužnu djelatnost za ostvarenje potreba ovoga svijeta, a ne kao mjesto borbe i traganja za vlastitim spasenjem. Jedan od pokazatelja krize eshatologije u katolicizmu jest zaborav angelologije i kontemplacije, kao i zaborav stvarnosti postojanja đavla, što mnogi smatraju reliktom kršćanske vjere. Jednako tako kriza katolicizma očituje se i u krizi askeze koja uključuje odricanje i stegu, bez čega se ne može nasljedovati Krista. Askeza se tiče svećeničkoga i redovničkoga života, ali i obiteljskoga.

Promišljanja o katolicizmu, koja su izvorno objavljena u *Vjesniku Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, zasigurno će biti nadahnuće katolicima kako unatoč osobnim manjkavostima i manjkavostima Crkve ostati u Crkvi i s Crkvom. Knjiga odiše biblij-

skim duhom, o čemu svjedoče mnogi svetopisamski citati nad kojim autor promišlja i koja primjenjuje u praksu.

Samo će površnom čitatelju izgledati da je autor htio destruktivno pisati o katolicima, kako su katolici postali nevjernici te kako se čini da im više nije važno ništa po pitanju vjere. No smatramo da tamo gdje i ima takvih dijelova oni su zapravo *pars destruens* kako bi se ukazalo na *pars construens*, odnosno kako bi se dospjelo do sigurne spoznaje određenoga fenomena, ukazalo na njega i posljedično se pozvalo na konstruktivno življenje sadržaja katolicizma, bavljenje vjerom, duhovnošću i pastoralom, te kako bi se ukazalo na ljepotu i snagu katolicizma. Pisac ove knjige pojavljuje se kao suvremeni apologeta i to u dvama smislovima. Prvo, on brani katolicizam, ponajprije od duha ovoga vremena i to na parezijski način. Drugo, on sam daje razloge nade koja je u njemu (usp. 1 Pt 3, 15) obrazlažući tako zbog čega katolicizam još uvijek smatra posljednjom utvrdom u mnogim pitanjima koja dotiču čovjeka te pokazujući relevantnost katoličke vjere, nauka i morala, unatoč svemu.

Hrvoje Kalem

Ivica RAGUŽ

Stepinac. Razgovori s prijateljem

– Teološki niz Panni, knjiga 12.,
Đakovo, 2018., 165 str.

Blaženi Alojzije Stepinac ni danas nije lišen dvoznačnih pristupa njegovoj oso-

bi, djelovanju i svetosti. S jedne strane o Blaženiku se nikada nije pisalo ni govorilo kao u posljednje vrijeme. Osobito je to intenzivirano osnivanjem mješovite katoličko-pravoslavne komisije o Stepincu. Intenzitet govora o zagrebačkom nadbiskupu toliko je jak da se više ne može ni zamijetiti kad se njegov lik instrumentalizira u posve krive svrhe. S druge strane nerijetko se o Stepincu šuti upravo tamo gdje bi se osobito trebalo govoriti o njemu i njegovoj svetosti. Tu mislimo ponajprije na teološke studije, duhovne knjige, duhovne vježbe, župne kateheze i homilije. Rezultat takvoga previranja oko Blaženika jest nepostojanje jedne studije koja bi ocrtala njegovu osobnost pod duhovnim vidom te tako vjernicima približila Stepinčev duhovni lik i otvorila put za odluku vjere *biti kao Stepinac*.

Tu je prazninu izvrsno zamijetio teolog Ivica Raguž te nam je u svojoj novoj knjizi, naslovljenoj *Stepinac. Razgovor s prijateljem*, ponudio Stepinca kakvoga rijetko susrećemo u govorima i tekstovima. Raguž ovako piše o svojoj nakani: »Uvijek sam osjećao veliki nedostatak nepostojanje jedne teološke studije koja će, osim dotad dakako važnoga 'dokumentiranoga Stepinca', donijeti 'duhovnoga Stepinca', koja će sažeto prikazati njegovu osobu, njegov duhovni lik, ono što je bilo u središtu njegova srca. Jednostavno se preslabo isticao Stepinac kao uzor duhovnosti ili, ako se o tomu već govorilo, od golemog broja dokumenata i opsežnih studija iz vida je nestalo ono najvažnije, a to je njegova osoba,

njegov temeljni način mišljenja i življenja. Mnoge teologe, kao i druge vjernike laike, znao sam ponekad u šali pitati što znaju o Stepincu, osim da je bio mučenik komunizma. Većina je slijegala ramenima, nisu znali gotovo ništa konkretno o Stepincu kao osobi, a kamoli o njegovoj duhovnosti.« (11.) Stoga se Raguž upušta u istraživanje Stepinčevih duhovnih uporišta u kojima se Blaženika otkriva kao velika uzora, zagovornika i zaštitnika vjernika. Jednom riječju, kao prijatelja. Autor se pritom najviše oslanja na ona djela u kojima pronalazi najbolje premise za svoje zaključke. Riječ je o Stepinčevim djelima objavljenima kao *Pisma zaručnici*, zatim *Propovijedi, govori i poruke* prije i za vrijeme 2. svjetskoga rata te u njegovim *Pismima iz sužanjstva*. Iz tih je izvora Raguž izdvojio deset tematskih krugova te ih popratio bilješka-ma, koje se donose na kraju djela.

1. *Kristov vojnik*. Stepinčeva je narav cijeloga njegova života bila, kako je to izrekla njegova zaručnica Marija Horvat, ledena narav, a to znači šutljiva i distancirana narav. A bila je takva zbog Stepinčeve želje da sve i uvijek podredi služenju Isusu Kristu, a sigurnost u pobjedu dobra utemelji na Božjoj milosti. Zato su posebno značajne ove Blaženikove riječi: »Mogu vam reći, da sam se osjećao mnogo zadovoljniji u tamnici u Lepoglavi, nego u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu. Zar to nisu čudesa milosti Božje, isprošena molitvama tolikih dobrih duša?« (41.) Raguž je stoga u pravu kad tvrdi: »U tom smislu divljenje Alojziju Stepincu za nas katolike nije

divljenje njegovu osobnom herojstvu, nego njegovu herojstvu milosti, njegovoj odlučnoj opredijeljenosti da svoj život gradi na milosti.« (19.) To je herojstvo milosti nezamislivo bez duhovnoga boja, ali s Bogu najdražim sredstvima – molitvom i sakramentima, kao i nadahnućem na svijetlim primjerima duhovnih ratnika (sv. Josip, sv. Ignacije Lojolski, sv. Nikola Tavelić i dr.) – kako bi se raslo u poniznosti i marljivosti, a osobito u patnji koja dovodi do Boga.

2. *Crkva*. Stepinac je želio biti vjeran Crkvi do groba i to zato što je vjernost Crkvi vjernost Isusu Kristu. Crkva je Kristovo Tijelo, ali je ona i *Ecclesia militans* ako treba voditi duhovni rat protiv zla. Stepinčeva ljubav prema Crkvi nadahnjuje se i, kako Raguž pokazuje, zapravo izrasta iz njegove gorljive ljubavi prema Blaženoj Djevici Mariji. Ta ga ljubav uranja i u duhovnost koja euharistiju vidi kao najljepši vez Boga i čovjeka te vez ljubavi između pojedinaca. Euharistija je i slavlje Božje skrovitosti kojim se blagoslivlja skrovitost vjernika u sivilu svakodnevnih dužnosti i strpljenja. Za Stepinca je također važna Crkva siromašnih koja promiče socijalnu pravdu, ali pritom naglasak stavlja na ljubav i tako čuva potrebite da ne postanu puki beznačajni objekt institucionalne brige.

3. *Svećenici – redovnici – obitelji*. Stepinac na poseban način od svećenika i redovnika zahtijeva ne samo da budu duhovni nego da žive duh askeze, pokore i žrtve. Jedino je u duhovnosti koja spaja mistiku i pokoru moguće živjeti poslušno i predano, moguće je njegovati čvrstu,

hrabru i odlučnu vjeru. Zato je Stepinac protiv redovništva i svećeništva koje se bavi »lovljenjem muha« (70.), koje se događa tamo gdje se pozornost i snage usmjeravaju na nevažno. Međutim redovničko odijelo nije nevažno, ono je, kako piše naš Blaženik, »golema zaštita redovničkom duhu« (71.). Iz Stepinčevih misli o obitelji Raguž je izdvojio važnost molitve za obitelj i u obitelji. Zato je potrebno imati pobožni prostor u svome stanu te osobito njegovati nedjelju kao dan Gospodnji.

4. *Žena*. Za Raguža su Stepinčeve misli o ženi osobito lijepo iznenađenje te ih ovako tumači: »Muškarac je glava ženi, muškarac je aktivan, žena je pasivna, ali kao što biti aktivan ne znači biti bolji, tako ni pasivan ne znači biti lošiji. Bog je stvaranjem muškarca i žene postavio takva 'pravila igre' muške i ženske naravi. Tamo gdje se pobrkaju i ponište ta 'pravila', nema ni igre. A tamo gdje se ona poštuje, tamo nastaje prava 'igra ljubavi'. U toj je igri, kako vidimo iz Stepinčeva pisma, sada, upravo zato što je glava, muškarac 'podređen', drugotan, jer je pozvan kao glava više služiti, više se predavati.« (77.) Pod tim sažetim biblijskim vidom ispravno se mogu razumjeti Blaženikove misli o istom dostojanstvu muškarca i žene koje ne dokida njihovu razliku, o tome da je žena na prvome mjestu majka, kao i o ženinu intuitivnom (osobnijem) pristupu stvarnosti te o ženinoj fizičkoj slabosti u odnosu na muškarca, zbog koje se ona ne oslanja na sebe, nego na Drugoga. A sve nas to pripravlja da shvatimo i Stepinčev uvid

kako Bog ženi nije ponajprije namijenio da djeluje u javnom životu, nego u obitelji, u skrovitosti ognjišta i odatle, kao roditeljica tjelesnoga i duhovnoga života, mijenja svijet na bolje.

5. *Ljubav prema vlastitom narodu.* Za kardinala Stepinca ljubav prema hrvatskom narodu proizlazi iz same ljudske naravi, ali još više iz kršćanske vjere, po uzoru na Kristovu ljubav prema svome narodu. Vjernik, ljubeći svoj narod, očituje zahvalnost i ovisnost o narodu kojemu pripada. Raznolikost naroda za Blaženika je posljedica oholosti čovječanstva (babilonska kula), ali je istodobno i božanski lijek po kojem je svaki narod upućen na drugi narod. Katolička Crkva stoga je majka svih naroda jer, za razliku od ideologija, ne poništava ni jedan narod, već svima daje dostojanstvo zajedništva s Bogom i kao jedno Tijelo Kristovo lišava narode oholosti i agresivnosti spram drugih. U tom duhu je za Stepinca važna i izgradnja lijepih crkava. Raguž primjećuje da se Blaženik ne boji progovoriti ni o grijesima našega naroda kako bi sve pozvao na kajanje i pokoru zbog tih grijeha. Zato su zagrebačkom nadbiskupu osobito draga pokornička hodočašća, ali i podsjećanja vjernika da se i nevolja komunizma treba razumjeti kao način pročišćenja kršćanske vjere.

6. *Rasizam.* Pod tim se naslovom Raguž hvata ukoštac s duhovnim tumačenjem mnogima danas i dalje nedovoljno poznatoga Stepinčeva potpunoga odbacivanja rasizma, fašizma i nacionalsocijalizma. Stepinčevu radost zbog NDH treba razumijeti kao radost zbog ostva-

renja stoljetnih težnji hrvatskoga naroda. U toj radosti zagrebački nadbiskup ne prestaje razlikovati državu od postojeće vlasti, što je Crkva uvijek činila. Zato se Stepinac žestoko usprotivio ustaškoj vlasti kad je počela činiti zlo, osobito rasnim zakonima, progonima i logorima Židova, Srba, Roma i drugih. Usprotivio se i domoljublju koje skriva koristoljublje te se ne rađa iz ljubavi prema Kristu i ne vodi u sebedarje. Raguž ustvrđuje: »Imajući u vidu sve rečeno, posve mi je neshvatljivo da netko može biti toliko zamračena uma i tvrditi da je blaženi Alojzije Stepinac ustaški zločinac ili pak da je premalo učinio u odnosu na ono što je tobože trebao učiniti. To može reći samo onaj koji uopće ne pozna i ne želi upoznati našega blaženika. Gledajući cijelu njegovu osobnost, sve ono što je živio i zastupao kao pastir Crkve, Stepinac je i više učinio od onoga što je mogao i trebao za vrijeme ustaškog režima. Njegova je osobnost kristalno jasna s obzirom na Isusa Krista, na Crkvu, na ljubav prema bližnjemu, prema svim narodima, rasama, pa i prema svim neprijateljima.« (115-116.)

7. *Hrvat katolik.* Danas je rijetko pozitivno vrjednovanje te sintagme. A upravo takvo vrjednovanje nalazimo u ovoj Raguževoj knjizi i to upravo zbog Stepinčeva životnoga stava da nitko ne može tako cjelovito i predano ljubiti hrvatski narod kao što to može Hrvat katolik. Više je razloga tomu: hrvatska kultura nezamisliva je bez katoličanstva, povezanost Hrvata sa Svetim Ocem koja je više puta spasila hrvatski narod, Crkva koja čuva hrvatski narod u njegovoj po-

sebnosti, ali ga u svom sveopćem zajedništvu također čuva od svakoga nacionalizma.

8. *Komunizam – kapitalizam*. Zagrebački je nadbiskup bio žestok protivnik komunizma kao i ondašnjega liberalnoga kapitalizma, i to zato što je Stepinac bio Kristov vojnik protiv zla, uvjeren da to zlo ne može opstati. A komunizam je bio upravo to – zla sotonska ideja protiv Boga, vjere, duše, protiv čovjekove slobode, njegova rada, pa time i protiv seljaka koji čuva memoriju vjere i domoljublja u hrvatskome narodu. No Stepinac kao Kristov vojnik, junak krjeposna života ne pokazuje ni trunku bijesa i mržnje prema Kristovim neprijateljima, nego se odlučuje za boj ljubavlju prema neprijatelju, a to znači i molitvom, skrivenim i tihim otporom koji Kristovom snagom istine ruši sve zle ideologije.

9. *Šutljiva jerihonska trublja*. Ovdje nam Raguž donosi svojevrсни zaključak svoga razmatranja Stepinčeva duhovnoga profila kako bi posve bilo razvidno da »Stepinčeva nepokolebljivost i spremnost na mučeništvo nije došla sama od sebe, nego od dugogodišnjeg strogog, ozbiljnog asketskog života, pokorničkog života. To i nama, katolicima, danas, kada se o askezi, pokori za svoje i tuđe grijehе gotovo više i ne govori, treba uvijek iznova posvjеščivati. Ne-

ma pobjede nad svijetom bez mrtvljenja tijela u askezi i pokori. Jer, upravo askezom i pokorom ozbiljno ulazimo u borbu protiv grijehа, u onom djetinjem strahu, kako bismo bili što više Kristovi« (149.).

Knjiga završava desetim naslovom – *Poruka i molitva* – u kojem se čitatelji pozivaju na svetost života po uzoru i zagovoru blaženoga Stepinca te se na koncu donosi lijepa molitva jedne karmelićanke jer je upravo Stepinac pozvao sestre karmelićanke u Hrvatsku. Nakon Raguževe studije o asketskom, odlučnom i pobožnom Blaženikovu duhu ne treba nas čuditi zašto se taj poziv dogodio.

Rijetko se koje djelo može preporučiti svima. Nova knjiga Ivice Raguža o *duhovnom Stepincu*, pisana prepoznatljivim pitkim stilom i razumljivim rječnikom, zasigurno ulazi u red takvih knjiga. Stoga ju jednostavno preporučujemo svima – i onima koji o Stepincu mnogo znaju, kao i onima koji o njemu dosad nisu znali mnogo ili nisu htjeli znati ništa; i onima koji o Stepincu stalno govore i pišu, kao i onima koji su o njemu dosad šutjeli ili tepali i zamuckivali; i onima za koje je on svet da svetiji ne može biti, kao i onima koji su ga dosad posve krivo vidjeli kao mlaka pastira ili ustaškoga zločinca.

Boris Vulić